

game, romance, competition, problem-search situation, public opinion, music, poetry, emotionally-shaped incentives, songs, emotionality of a teacher himself.

To the number of the pedagogical factors and conditions of moral and aesthetic education the author relates social environment, and the need not just to create a system of values, but also to assert it actively with their own actions, to resist evil, strive to improve public relations.

Key words: moral and aesthetic education, pupils of primary school, choreographic activities, pedagogical condition, higher educational establishments.

Подано до редакції 16.12.13

УДК 378.14

БІЛЮК О. Г.

м. Миколаїв, Україна

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті висвітлюється проблема підготовки студентів засобами комунікативно-діяльнісного підходу. Розглядається головна ідея цього підходу щодо розвитку навички та вміння використання різних форм взаємодії. Виділено провідні характеристики підходу. Аналізу підлягає поняття тренінгу як методу інтерактивного навчання, спрямованого на розвиток знань, умінь і навичок та соціальних установок. Переглянуто методичні прийоми та стратегії для тренінгів: ігрові (ділові, рольові, ігри-драматизації), кейси, групові дискусії, мозкові атаки, відеоаналіз, модерація.

Ключові слова: комунікативно-діяльнісний підхід, навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, інтерактивність, активні форми навчання, методичні прийоми для тренінгів, компетентності, компетенції.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформація українського суспільства пов'язана з утвердженням ринкових відносин, змінами в ідеологічній, соціокультурній сферах, глобалізаційними процесами і прагненням України гідно інтегруватися до світового співтовариства. Суттєві зміни відбулися й в освітньому просторі держави. Адже освіта є віддзеркаленням морально-ціннісної структури суспільства, в якій відображено самотутність, характер, менталітет, життя народу, різних виявів його буття.

Як наголошується в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., розуміння ролі освіти у вихованні майбутніх поколінь вимагає зорієнтованості навчально-виховного процесу на вимоги часу, на створення умов для формування, розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми діяльності у навчально-виховному процесі були неодноразово проаналізовані вітчизняними і зарубіжними педагогами та психологами. Так, досліджувалася взаємодія у навчально-виховному процесі (І. Бех, А. Бойко, І. Булах, В. Кремень, Г. Микитюк, В. Рибалка, О. Сухомлинська.), загальнотеоретичні та методичні аспекти проблеми у навчально-виховному процесі (М. Боришевський, О. Волошина, О. Коберник, Т. Кравченко, О. Кузнецова, М. Мартинюк, Л. Москальова, В. Оржеховська, О. Пехота,

М. Сметанський, К. Чорна), інтерактивна взаємодія учасників навчально-виховного процесу (Л. Долинська, О. Пометун, А. Шнайдер), психологія педагогічної взаємодії (К. Абульханова-Славська, Л. Велитченко, С. Забродський, Г. Костюк, В. Семиченко, В. Сластьонін, О. Смирнова, І. Трухін, Л. Терлецька), педагогічна взаємодія викладача і студентів (О. Бодальов, Г. Васянович, В. Кан-Калик, О. Леонт'єв), дидактичне спілкування (І. Зимня, І. Зязюн, С. Сисоева, А. Хуторський).

Значний внесок у розроблення проблеми діяльності та її мотивації зробили зарубіжні дослідники: Д. Майерс, А. Маслоу, М. Рьюиз, Э. Фромм.

Водночас сучасний стан освіти породжує суперечності, які є наслідком нівелювання суспільної ціннісної структури, у проголошуваних суспільством ідеалах з'являються протиріччя між мораллю і моральністю, між прагненням у вихованні компетентних, активних і самостійних фахівців і неспроможністю задовольнити потреби суспільства високоякісними фахівцями у всіх галузях.

Необхідність розв'язання суперечності між виховним потенціалом навчально-виховного процесу і недостатньою розробленістю змісту та механізмів його реалізації в університеті потребує детального розгляду змісту за новими Галузевими стандартами вищої освіти України та сучасних підходів до виховання.

Мета статті. З огляду на це, набуває особливого значення навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, що ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів. Реалізація зазначених підходів здійснюється в освітніх галузях і відображається в результативних складниках змісту базової і повної вищої освіти. **Метою** статті є висвітлення проблеми підготовки студентів засобами комунікативно-діяльнісного підходу, зокрема, педагогічного тренінгу.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо комунікативно-діяльнісний підхід у навчально-виховному процесі університету.

Галузевий стандарт вищої освіти України: Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра для галузі знань Педагогічна освіта напряму підготовки “Початкова освіта” визначає, що діяльнісний підхід у навчанні спрямований на розвиток умінь і навичок життєдіяльності особистості, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції із соціокультурним середовищем, природним довкіллям тощо [4].

Головна ідея цього підходу полягає в тому, що студенти, щоб стати активними суб'єктами навчання і виховання, мають можливість не тільки засвоювати певну кількість інформації, а й розвивати навички та вміння використання різних форм взаємодії у стосунках із викладачами та здобуття знань різними підходами. До провідних характеристик цього підходу належать наступні: адекватність до реального спілкування; застосування активних форм, що дають можливість висловитися, виразити свої думки в діалозі чи монолозі; використання інтерактивних технологій навчання і виховання.

Як зазначає І.Бех, “виховання як взаємодія” є конструктивнішим за поняття “виховання як вплив”. Кожна властивість особистості, зокрема її позиція в цілому, виражає єдність соціального змісту і психологічної форми: зовнішні умови перетворюються на внутрішню силу, яка управляє поведінкою людини [1, с. 272-274].

Державний стандарт вищої освіти України спрямований на реалізацію завдань вищих закладів освіти і визначає вимоги до освіченості випускників вищої школи. Стратегічно важливою для діяльності зазначається комунікативна компетентність (як ключова і предметна), вона є невід'ємним елементом структури змісту освіти і цілісною системою, що передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, базовими вміннями і навичками використання мови в різних сферах і ситуаціях спілкування [4].

Комунікативна компетентність студентів розвивається під час усього навчального процесу, але специфічні складові комунікативної компетентності (лінгвістична, соціокультурна), формуються, переважно на заняттях з гуманітарних дисциплін.

В енциклопедії інтерактивного навчання зазначено, що найефективніше формування комунікативної компетентності відбувається завдяки комунікативно-діяльнісному підходу в навчально-виховному процесі через спеціально створені умови і стратегії й засноване на таких ключових поняттях, як “спілкування”, “культура”, “мотивація”, “інтерактивність” [6, с. 38, 71.].

Стратегії комунікативно-діяльнісної поведінки детально аналізують С. Максименко і М. Забродський, окреслюючи ефективну мовленнєву взаємодію у навчально-виховному процесі із виконанням наступних завдань: сприймання нового досвіду, нових людей, засвоєння нових способів поведінки і життєдіяльності, виявлення готовності адекватно діяти в цих умовах; уміння організувати свою діяльність відповідно до наявних умов навчання; самостійне визначення і застосування ефективних стратегій оволодіння новими знаннями; критичне оцінювання власного навчального досвіду і навчальних досягнень та визначення шляхів їх удосконалення; уміння застосовувати нові знання в різноманітних ситуаціях спілкування [3, с. 18- 19].

Для визначення основних засобів комунікативно-діяльнісного підходу студентам I-IV курсів і викладачам спеціальностей “Початкова освіта” й “Психологія” було запропоновано висловити свої погляди щодо спільних форм діяльності під час навчання в університеті. У дослідженні ми акцентували увагу на необхідності переходу до стосунків із студентами як із суб'єктами взаємодії, а не як з об'єктами впливу.

Аналіз емпіричного матеріалу показав, що незалежно від курсу навчання студентів вони розподілились таким чином (таблиця 1).

За результатами аналізу відповідей з'ясовано, що у студентів об'єктивно існує потреба у взаємодії із викладачами і забезпеченні спеціальних умов для здійснення комунікативно-діяльнісного підходу.

Тож, серед основних засобів комунікативно-діяльнісного підходу нами визначено: навчальні, розвиваючі, загально дидактичні. Це дискусивні тематичні бесіди, проекти, ігри, драматизації, активні колективні форми пошуку ідей, диспути, конференції, круглі столи, ментальні карти, кластери, фішбоун, денотатний граф, концептуальні таблиці, рецензування й реферу-

Вибір студентів та викладачів щодо спільних форм діяльності

Спільні форми діяльності студентів і викладачів	Частота вибору студентами	Частота вибору викладачами
проводити лекції, практичні та семінарські заняття з проблем студентів і викладачів, конференції, тренінги, формування взаємозв'язків у дискусіях	59 %	87 %
проводити виховні справи: морально-етичні бесіди, диспути, вечори; зустрічі з цікавими людьми, заходи пізнавального характеру; екскурсії до музеїв, виставок, театрів	52 %	80 %
студентські клуби, мережа гуртків, секцій різного спрямування; психологічний гурток „Хто Я!”, „Ключі, що допоможуть відкривати світи” або спецкурси з технологіями інтерактивної діяльності, цікаві зустрічі із представниками творчої інтелігенції	67 %	70 %
творчі звіти; виставки, творчі роботи, колекції студентів і викладачів, віртуальні галереї, спільне планування добрих справ, гарних ідей	45 %	62 %
не ставитись до студентів як до таких, що не здатні до спільної діяльності; надати їм більше свободи та вимагати більше відповідальності більше уваги приділяти органам студентського самоврядування	63 %	38 %

вання. Ефективним методом для використання зазначених засобів є педагогічний тренінг.

Енциклопедія педагогічної освіти трактує тренінг як стиль педагогічного спілкування, ненав'язливу допомогу, успішну взаємодію у навчально-виховному процесі. Тренінг (англ. training від train – навчати, виховувати) – метод інтерактивного навчання, спрямований на розвиток знань, умінь і навичок та соціальних установок. К. Роджерсом розглядається поняття “тренінг” як стиль педагогічного спілкування (фасилітація), що передбачає спільне розуміння цілей і завдань діяльності, виключає тиск і маніпулювання. Фасилітація – інструмент для тренінгу, що дозволяє стимулювати обмін інформацією усередині групи. Фасилітація дозволяє прискорити процеси усвідомлення, стимулювати групову динаміку. Тренер в ході фасилітації допомагає процесу групового обговорення, спрямовує цей процес у потрібному напрямі. Здійснює процес фасилітатор – людина, яка має полегшити групі процес досягнення мети, організує спілкування учасників і сприяє тому, щоб їх дискусія була продуктивною, зумовлювала вирішення проблем. По суті, це визначення стосується ідеального вчителя, якщо він компетентний і відкритий, уміє говорити і, особливо, слухати, може непомітно скоригувати хід спільної діяльності, надихнути учасників на ефективну взаємодію. У ролі фасилітатора педагог не пропонує власних рішень, а стимулює їх вироблення [2].

Тренінг досить часто використовується, якщо бажаний результат – це не лише здобуття нової інформації, але і практичне застосування отриманих знань на практиці. На тренінгах ви-

користовуються наступні методи: ігрові (ділові, рольові, ігри-драматизації), кейси, групові дискусії, мозкові атаки, відеоаналіз, модерація і т.ін.

Кейс – проблемна ситуація, що вимагає відповіді і знаходження рішення. Вирішення кейса може відбуватися як індивідуально, так і у груповій роботі. Основне завдання кейса навчитися аналізувати інформацію, виявляти основні проблеми і шляхи вирішення проблеми, формувати програму дій.

Ділова гра – імітація різних аспектів професійної діяльності, соціальної взаємодії. Рольова гра – це виконання учасниками певних ролей з метою рішення або опрацювання певної ситуації.

Групова дискусія – спільне обговорення і аналіз проблемної ситуації, питання або завдання. Групова дискусія може бути структурованою (тобто керованою викладачем за допомогою поставлених питань або тем для обговорення) або неструктурованою (її перебіг залежить від учасників групового обговорення).

Мозкова атака (штурм) – один з найбільш ефективних методів стимулювання творчої активності. Дозволяє знайти рішення складних проблем шляхом введення на заняттях спеціальних правил – спочатку учасникам пропонується висловлювати якомога більше варіантів і ідей, у тому числі найфантастичніших. Потім із загального числа висловлених ідей відбирають найбільш вдалі, які можуть бути використані на практиці.

Ігри-розминки, фізкультхвилинки – дозволяють зняти напругу.

Відеоаналіз – інструмент, що є демонстрацією відеороликів, підготовлених викладачем, або відеозаписів, на яких учасники тренінгу демон-

струють різні типи поведінки, взаємодію, власну діяльність. Відеоаналіз дозволяє наочно розглянути переваги і недоліки різних видів діяльності.

Проведення тренінгу потребує особливих здібностей, умінь і навичок, тобто компетентності викладача: викликати до себе довіру; бути терплячим; налагоджувати ефективну взаємодію між членами групи; діагностувати, заохочувати, коригувати (поведінку). Серед компетентностей викладача можна виокремити такі: ставити відкриті запитання, що потребують розгорнутої відповіді (як правило, починаються зі слів: як, коли, чому, навіщо); позитивно реагувати на будь-який сигнал, який іде від учасників групи; заохочувати висловлювання учасників; забезпечувати ясність позицій учасників у конфліктних ситуаціях; одержувати відповіді від групи, переадресовувати всім або окремим учасникам; не нав'язувати своєї точки зору; допомагати робити висновки і приймати рішення; забезпечувати зворотній зв'язок.

Наявність реакції учасників означає їх включеність у процес. Це відкриває перспективи для роботи. Будь-яка репліка чи питання мають бути сприйняті зі щирим розумінням і повагою; за необхідності – переформульовані в позитивному ключі і розвинені; переведені у компетенції.

Як приклад розглянемо тренінг "Ярлики".

Мета педагогічного тренінгу: навчити, розвинути, виховати, визначити соціальну установку. Дати можливість студентам відчувати переживання, які виникають під час спілкування та опрацювання матеріалу практичного заняття, коли їх змушують діяти відповідно до стереотипів. Це явище дуже сильно впливає на стан особистості, заважає, змушує її бути негативною, паралізує її надмірним почуттям провини, сорому або страху. Викладач об'єднує учасників у чотири групи по п'ять-сім осіб. Кожному він одягає на голову "корону" таким чином, щоб той не бачив, що на ній написано ("корони" виготовляють з двох смужок білого паперу, скріплених по боках). Викладач повинен добре знати особливості студентів і згідно з цим роздавати "корони". Наприклад: якщо студент поводить себе в колективі трохи відсторонено, має проблеми в спілкуванні, то для нього вибирається напис "Усміхайся мені" або "Підбадьорюй мене". Можна придумати безліч формулювань для кожного, кому потрібна певна корекція міжособистісних стосунків: "Будь похмурим", "Покажуй мені гримаси", "Ігноруй мене", "Розмовляй зі мною так, ніби мені п'ять років", "Підбадьорюй мене", "Кажі, що я нічого не вмію", "Жалій мене".

Після цього кожній групі дається завдання

протягом 10 хвилин скласти цілу картинку з розрізаних шматочків (типу "пазл"), але звертатися під час роботи до учасника своєї групи потрібно так, як написано на його "короні".

Через 10 хвилин усі учасники по черзі (не знімаючи "корон") відповідають на запитання викладача: "Чи сподобалось, коли з вами спілкувалися таким чином?". Після того як усі висловляться, викладач пропонує учасникам відгадати, що написано на "коронах", а потім зняти їх і порівняти відповідь з написом.

Питання для обговорення: Чим у реальному житті можуть бути "корони"? Як впливає наявність подібних ярликів на стосунки? Як ви почувалися у реальному житті, коли хтось навішував: на вас ярлик? Від кого залежить зміна ставлення оточуючих до себе самого? та інші.

Висновки. Сюжети "педагогічних тренінгів" стимулюють активність студентів, підвищують рівень засвоєння навчальних матеріалів, сприяють творчій навчальній діяльності.

Однак, тренінг не можливо звести до послідовного і однозначного відображення заданих зразків поведінки. Ці зразки не можуть передбачати усю багатогранність життєвих ситуацій, з якими стикається студент у навчально-виховному процесі. Значно більш цінною є його здатність до високо морального вибору у власній діяльності, до морально-ціннісних стосунків у широкому спектрі життєвих ситуацій, не передбачених конкретними правилами поведінки, а тільки наявністю компетенцій і компетентності.

Тому в методичному арсеналі викладача, що працює за комунікативно-діяльнісним підходом, повинні переважати технології, методи й засоби навчання, що створюють ефективне освітнє середовище.

А комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні забезпечує формування ключових і предметних компетентностей, опанування стратегій, що визначають мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку студентів і спрямовані на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем.

Література

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. [Текст] / І. Д. Бех. — К. : Академвидав, 2009. — 248 с. (Серія „Альма-матер“).
2. Енциклопедія освіти [Текст] / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с. (Фасилітація)
3. Максименко С. Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність учителя : сутність і шляхи формування). [Текст] / С. Д. Максименко, М. М. Заброцький. — К. : Главник, 2005. — 112 с. — (серія „Психол. Інструментарій“). — С. 9—11, 18—19

4. Москальова Л. Ю. Галузевий стандарт вищої освіти України : Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра спеціалізації "Християнська етика" для галузі знань 0101 Педагогічна освіта напряму підготовки 6.010102 "Початкова освіта" кваліфікація "Вчитель християнської етики" [Текст] / Свідоцтво № 000184 про реєстрацію та депонування об'єкту авторського права у Національному банку технологій України від 17 липня 2012 р. (технологічний код 1.3.12).
5. Національна доктрина розвитку освіти України [Текст] // Освіта України у XXI столітті // Педагогічна газета. — 2001. — № 7, липень — С. 4—6.
6. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання [Текст] / О. І. Пометун. — К. : 2007. — 144 с., С. 38, 71.

БИЛЮК Е. Г.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ТРЕНИНГ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УНИВЕРСИТЕТА

В статье рассматривается проблема подготовки студентов средствами коммуникативно-деятельностного подхода в учебно-воспитательном процессе. Выделены ведущие характеристики подхода. Определено понятие тренинга как метода интерактивного обучения. Выделены компетентности преподавателя для проведения тренинга. Отмечен методический инструментарий для реализации коммуникативно-деятельностного подхода. Пересмотрена роль подхода для формирования ключевых и предметных компетентностей.

Ключевые слова: коммуникативно-деятельностный подход, учебно-воспитательный процесс в высшем учебном заведении, интерактивность, активные формы обучения, методы для тренингов, компетентности, компетенции.

BILUK H. G.

PEDAGOGICAL TRAINING IN TO EDUCATIONAL-EDUCATE PROCESS OF UNIVERSITY

In the article the problem of preparation of students lights up by facilities of communication of active approach in to educational-educate process.

The main idea of this approach is examined on development of skill and ability of the use of different forms of cooperation in relations and receipt of knowledge by different approaches. Leading descriptions of this approach are selected: adequacy is to the real intercourse; application of active forms which enable to speak out, to express the opinions in a dialog or monologue; use of interactive technologies of studies and education.

A training concept is subject an analysis as to the method of interactive studies, directed on development of knowledge, abilities and skills and social settings. Certainly facilitation is an instrument for training. The followings methods are revised for trainings: playing (business, role playing, games-dramatizations), case, group discussions, brainstorming's, video analysis, moderation.

Among a competence teacher for the lead through of training the followings are selected: to cause to itself a trust; to be patient; to put right effective cooperation between the members of group; to diagnose, to encourage, to correct (conduct).

The methodical arsenal of teacher which works after of communication of active approach it is marked

The role of communication of active approach is revised for forming of key and subject competence, capture strategies which determine vocal activity, social communicative conduct of students and directed on the decision of educational tasks and vital problems.

Key words: of communication of active approach, educational-educate process in higher educational establishment, interactivity, active forms of studies, methods, for trainings, competence, jurisdiction.

Подано до редакції 16.12.13